

Mark Sullivan

Ultima vale verde

Traducere din limba engleză de
Ionela Chirilă

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Cătălina Chiricheș

Design și ilustrație copertă:
Shasti O'Leary Soudant

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Mirela Voicu

Corectură:
Irina Mușătoiu
Dușa Udrea-Boborel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SULLIVAN, MARK

Ultima vale verde / Mark Sullivan ; trad. din lb. engleză de Ionela Chirilă. -
București : Editura Trei, 2021
ISBN 978-606-40-1225-8

I. Chirilă, Ionela (trad.)

821.111

Titlul original: The Last Green Valley
Autor: Mark Sullivan

Copyright © Mark Sullivan, 2021
All rights reserved.

Copyright © Editura Trei, 2021
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-1225-8

*Nu există obstacole pe care să nu le
putem depăși, dacă în suflet
avem iubire.*

Chen Yeng

Prefață

Mi s-a zis că n-o să mai găsesc niciodată o poveste nespusă, din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, cum a fost cea a lui Pino Lella, eroul și punctul central al romanului meu istoric *Sub un cer sângeriu*. Însă eu am crezut cu adevărat că voi mai da peste o astfel de poveste și am fost foarte atent la zecile de scrisori primite de la oameni, în care găseam istorisiri din acea perioadă.

Fiecare, în felul ei, a fost extrem de interesantă. Dar niciuna nu a îndeplinit criteriile mele, care presupuneau ca povestea în sine să fie tulburătoare, să inspire și, poate, să fie transformatoare, pentru mine și pentru cititori.

Apoi, în noiembrie 2017, am fost rugat să țin o prelegere despre Pino în orașul meu natal, în Bozeman, Montana, la Rotary Club. Un dentist pensionat a venit la mine după prelegerea de la prânz și mi-a relatat o poveste pe care o auzise de la un localnic. Mi-a atras imediat atenția.

Două zile mai târziu, am pus adresa acelei persoane pe GPS și am văzut că stă la mai puțin de patru kilometri de mine. Cu cât mă apropiam, cu atât mă simțeam mai ciudat și nu aveam nici cea mai vagă idee de ce. Abia

când am parcat în fața casei lui și am ieșit din mașină, mi-am dat seama că nu eram la mai mult de o sută de metri de locul în care auzisem prima dată povestea lui Pino Lella, acum aproape unsprezece ani. Povestea aceea mi-a schimbat viața.

M-am dus la ușă, am bătut și viața mi-a fost schimbată încă o dată.

În mai puțin de cincisprezece minute de când am început să ascult povestea familiei Martel, eram mai mult decât interesat. La finalul celor două ore, eram convins că dețin o poveste pe care s-o spun și care să fie o succesoare demnă a celei care a inspirat *Sub un cer sângerieu*. Și am auzit-o în același cartier mic în care am aflat și povestea lui Pino. Care erau șansele?

În următoarele cincisprezece luni de la prima întâlnire, am stat de vorbă cu supraviețuitori, am făcut cercetări și am călătorit în locuri esențiale pentru poveste, inclusiv la ruinele fermei abandonate, în zonele rurale, profunde, din vestul îndepărtat al Ucrainei. Căci acolo a fost locul în care am descoperit urmele călătoriei remarcabile și periculoase ale unei familii tinere de refugiați, încercând să fugă spre Occident, într-o căruță cu doi cai, prinși adesea între armatele nemțești, care băteau în retragere, și cele sovietice aflate în ofensivă în ultimul an haotic al celui de-al Doilea Război Mondial.

Am călătorit pe traseul familiei Martel prin Moldova de azi, România, Ungaria și Republica Cehă, Polonia, unde cărarea s-a despărțit: una continuând spre vest și cealaltă luând-o înapoi spre est, mai mult de două mii de kilometri, spre un fost lagăr sovietic situat într-un sătuc postbelic vai de lume, undeva la granița dintre Ucraina și Belarus.

Pe parcurs, am discutat cu participanți și martori ai „Marșului”¹, ca și ai Holocaustului, militari, istorici din rândurile refugiaților care m-au ajutat să înțeleg contextul în care s-a desfășurat povestea familiei Martel și motivele unei astfel de întâmplări. Am ascultat, de asemenea, înregistrări cu oameni, morți de mult, descriind chinurile prin care au trecut, și m-am simțit umil dinaintea umanității vii, crude, a curajului pe care l-au demonstrat în fața unor obstacole ce par de netrecut.

Însă, deși aveam la dispoziție atât de multă informație și înțelegere a faptelor, când m-am așezat să scriu cartea aceasta, existau multe necunoscute în poveste pe care nu le puteam explica pe deplin cu materialul limitat de care dispuneam.

Ca să elimin astfel de lacune, am fost forțat să mă bazez pe imaginația și bănuielile mele pentru a da, cu adevărat, viață poveștii. Ce urmează să citiți nu este o ficțiune narativă, ci una istorică ce are la bază o extraordinară poveste din perioada celui de-al Doilea Război Mondial și a vremurilor care i-au urmat.

În timp ce eu termin cartea aceasta, lumea e în chinurile crizei secolului, iar ieșirea din acest hățiș pare la fel de periculoasă și de neclară cum trebuie să fi fost și pentru membrii familiei Martel când au pornit în călătoria

¹ Referire la Marșurile Morții, o serie de marșuri forțate din timpul celui de-al Doilea Război Mondial în Europa. Dintr-un total de 257 000 de prizonieri de război ai aliaților deținuți în taberele de război din Germania, peste 80 000 au fost forțați să mășăluiască spre vest, Polonia, Cehoslovacia și Germania, în condiții extreme de iarnă, timp de patru luni, între ianuarie și aprilie 1945. Aceste marșuri au fost numite „Marele Marș spre Occident”, „Marșul cel Lung”, „Calea cea Lungă”, „Marșul Negru” etc., dar majoritatea supraviețuitorilor, nu mulți la număr, i-au spus „Marșul Morții”. (N.t)

lor. Visul meu e ca povestea lor să ofere alinare și curaj celor suferinzi și o mai bună înțelegere a ceea ce le e dat oamenilor obișnuiți să îndure și să realizeze atunci când totul pare pierdut.

Partea întâi
MARȘUL MORȚII

Capitolul unu

Sfârșitul lui martie 1944

Guvernatorul românesc al Transnistriei

Bătea un vânt rece în lumina zorilor. Dinspre nord și est reverbera sunetul bombelor. Vuietul războiului se apropia cu fiecare clipă care trecea.

Adeline Martel, tânăra de douăzeci și opt de ani, se chinuia să iasă pe ușa din spate a bucătăriei, în haine grele de iarnă, cărând o ladă plină-ochi cu ustensile de gătit, spre o căruță cu coviltir, legată la doi cai de diligență, trasă în fața casei lor sărăcăcioase dintr-un sătuc îndepărtat, micuț, agricol, din Friedenstal.

Un tanc nemțesc răblăgit trecea pe lângă ea, în lumina slabă a dimineții, hurducat și zguduit din toate încheieturile, iritându-i caii. După el începură să curgă camioane cu soldați germani răniți. Adeline le auzea țipetele și agonia suferinței mult după trecerea camioanelor, iar dinspre est, proiectate pe fundalul soarelui care apărea în răsărit, vedea și mai multe camioane, dar și căruțe trase de cai și măgari, ca a ei.

— Mamă! o strigă fiul ei mai mic, Wilhelm, care ieșise pe ușa din spate, după ea.

— Nu acum, Will, îi zise Adeline, gâfâind în timp ce-ajungea la coada căruței mari, în formă de V, cu prelatele uleioase întinse peste cadrul de lemn, ca să facă un coviltir protector.

— Da' vreau să știu dacă pot să iau și asta cu mine, îi spuse băiețelul de patru ani și jumătate, ținând o piatră, una dintre cele mai recente piese din comoara lui neprețuită.

— Mai bine ia cu tine căciula de lână, răspunse ea, găsind loc pentru ladă lângă cealaltă, în care adăpostise vesela, cănila și tingirile de copt, așezată lângă o a treia în care pusese oalele de lut cu făina, drojdia, sarea, pipe-rul, untura și altele necesare supraviețuirii.

Emil trebuia în partea cealaltă a casei, sigilând un butoi ținut.

— Cât avem? îl întreabă.

— Opt kile de porc uscat. Zece kile de vită uscată.

— Am lăsat loc aici, în spate, pentru el.

Încă un tanc trecu pe lângă ei, hurducându-se, în timp ce bărbatul de treizeci și doi de ani se opinti zgometos, ridică butoiușul și-l puse în spate, apoi începu să-l mute spre peretele din pânză al căruței.

— O să aduc toată ceapa și cartofii din beci, zise ea. Lenjeria e împachetată.

— Eu mă duc să umplu sacul cel mare pentru apă, spuse el, în timp ce încă o bombă se auzi căzând înspre nord-est.

Feciorul cel mai mare, de șase ani jumătate, Waldemar, ieși din casă, trăgând după el o replică a căruței lor, lungă de un metru, cu aceleași margini înalte și aceleași spate și osie de lemn și roți cu tablă bătută în cuie de jur împrejur.

— Bravo, Walt, îi zise Adeline, făcându-i semn spre căruță. Am nevoie de asta, adăugă ea, apucând de mânerul din mâna lui și întorcând micuța diligență. Urmați-mă. Hai, repejor. Am nevoie de ajutorul vostru.

Băieții meraseră după ea în beci și-o ajutară să sape frenetic după rezerva lor de cartofi, ceapă și sfeclă roșie. Apoi mutară tot în căruța mică și se grăbiră spre cea mare. Apăruseră deja și mai multe tancuri nemțești și blindate hodorogite și zeci de căruțe cu coviltir și cai, toate îndreptându-se spre vest, toate încercând să scape de armatele lui Iosif Stalin, care erau iar în ofensivă.

Aerul duhnea a balegă de cal, a gaz de eşapament, a carburant vărsat și a vânzoleală umană. Larma, vântul rece care vorbea despre amenințarea unei furtuni, amestecul scârbos de mirosuri și nervozitatea cailor se adunau toate ca s-o facă pe Adeline și mai stresată decât era, în timp ce încărca bunurile din beci în saci de pânză groasă, iar Emil trăgea în căruță o bășică mare de cauciuc, plină cu apă, împingând-o să încapă lângă găleata din fântână.

Un avion de luptă german huruia deasupra capetelor doar cu câțiva kilometri mai la sud, scuipând fum din motoare.

— Mamă, zise Walt, nu-mi plac zgomotele astea așa tari.

— De asta plecăm, îi răspunse Emil, încărcând sacii de pânză în căruță, apoi uitându-se nervos la Adeline. Trebuia să fi mers cu părinții mei, eram plecați acu’.

— Nu eram gata să pornim cu părinții tăi la patru dimineața și, ca de obicei, nu ne-au așteptat, îi răspunse Adeline tăios. Și...

— Și ce?

Ea privi cum trecea încă un tanc, făcu un pas spre el și-i zise mai domol.

— Ești sigur, Emil? Că e bine să fugim așa, cu naziștii?
Emil îi răspunse pe șoptite.

— Putem să stăm și să așteptăm ursul¹ care știm sigur că o să ne ucidă sau o să te violeze pe tine și o să ne omoare pe mine și pe băieți sau o să ne ducă pe toți în închisoare în Siberia. Sau putem să fugim cu lupii care o să ne protejeze până putem să scăpăm în vest. Să scăpăm de război. De toate.

Trei zile mai devreme, la ușa casei lor bătuse un ofițer german SS și le oferise protecție dacă își adunau lucrurile și se mutau în vest. După vizită, s-au certat ore în șir. Acum, Adeline se uita la el, încă luptându-se cu hotărârea luată, dar simțind în privința lui Emil ceea ce simțise dintotdeauna: dincolo de felul morocănos și taciturn, nu era doar un om bun, ci era și unul trecut prin viață, un luptător și un supraviețuitor.

— Bine, zise ea. Fugim cu lupii.

— Ce facem cu căruța mică? vru să știe Walt.

— O să găsim loc pentru ea, îi răspunse Emil.

Vântul aspru începu să sufle în rafale. O frunză maronie, îmboțită, din toamna trecută, se ridică din iarba moartă, zburând pe lângă Adeline, se învârti, în spirale, în stânga ei, apoi alandala, înainte ca vântul să răbufnească într-un oftat și frunza să coboare din nou pe pământ, rotindu-se ușor. Îi aduse femeii aminte de o noapte, mai demult, când văzuse bani coborând odată cu vântul, o bancnotă rățăcită care dansase dinaintea ei în același fel

¹ Expresie care se referă la Rusia. Ursul rusesc e simbolul Rusiei. În același spirit, lupul (*wolf*, prescurtare de la *Wolfsangel*) este simbolul Partidului Nazist, folosit pentru o bună parte din diviziile militare care luptau pe fronturile deschise de Hitler în al Doilea Război Mondial. (N.t)

ciudat, ca frunza aceea, drept răspuns la vreo rugăciune disperată, din străfundurile sufletului.

Adeline se întoarce în bucătărie pentru ultima dată, găsind și frunza, și amintirea ciudat de tulburătoare, la fel de dulci-amare, pe cât de misterioase, pe cât de înfiorătoare și copleșitoare, pe atât de înspăimântătoare.

Ca fiecare mare schimbare din viața mea, suflată de vânt.

* * *

În partea cealaltă a casei, Emil termină de legat căruța mică de cea mare.

— Nu se urcă nimeni în ea, ne-am înțeles? zise el către feciorii lui fragezi. Vreți să ieșiți prin spate, așteptați până o dezlegăm.

Walt dădu din cap că înțelege. Will zise:

— Când mergem, Papa?

— De îndată ce se întoarce mama, răspunse el, și bunica și mătușa ta ajung și ele. Du-te la veceu dacă ai nevoie.

Amândoi băieții o luară la fugă spre spatele casei, în timp ce ambii cai, Oden și Thor, băteau din copite, speriați din nou de tancurile care treceau atât de aproape. Emil trebui să-i calmeze și să-i mângâie până se liniștiră, în cele din urmă. Caii erau bine îngrijiți și în formă bună. Erau obișnuiți să tragă greutateți sau la plug. Dacă avea să-i mâne încet, să-i ajute în pante mai abrupte și, dacă nu se îmbolnăveau sau, mai rău, picau brusc din picioare, Emil credea că cei doi erau în stare să îi ducă familia tot drumul.

Se opri să cerceteze casa pe care o construise el însuși, cu mâinile goale, chinându-se să-și alunge orice gânduri de milă sau regret. O casă era doar o casă, nimic

mai mult. O să mai fie și altele. Emil învățase pe pielea lui că, în viață, e mai bine să renunți la ideea de a ține la lucrurile tale. Dar se uită o vreme la acoperiș, văzându-se pe sine acum doi ani și jumătate, încărcând căruța cu bucăți de tablă de acoperiș și grinzi într-un orașel pe nume Dubăsari, la vreo treizeci de kilometri vest de aici.

Se cutremură, scăpând de amintire și întoarse spatele casei și acoperișului acesteia.

— Dacă Domnul a dat, Stalin a luat, mormăi Emil și refuză să-i mai acorde vreo atenție casei construite cu mâinile sale. În mintea și-n sufletul lui, casa deja se transformase în praful drumului sau arsese până nu mai rămăsese decât scrumul din ea.

Vrum, vrum. Focurile de artilerie începură să se audă în miazănoapte. *Vrum, vrum.* Exploziile încă nu erau destul de aproape cât să se zguduie pământul, dar curând zări fum negru ridicându-se din văzduh spre nord-est, nu mai mult de nouă sau zece kilometri depărtare. Văzu cu claritate, pentru prima dată, miza călătoriei pe care aveau s-o înceapă el și familia lui, făcându-l să se rezeme, amețit, nesigur pe picioare, de marginea căruței. Își aduse aminte de o zi din mijlocul lui septembrie 1941, când apucase cu mâinile de marginile aceleiași căruțe, simțind greața neostoită și arșița amiezii și auzind zumzetul greierilor în timp ce-și limpezea mașele de otrava care se adunase în ele. Ridicase privirea furibundă și pumnul strâns spre cer cu asemenea amăreală, că i se făcu iar rău.

Amintindu-și ziua aceea și ținându-se încă de marginea căruței, lui Emil i se tăie răsuflarea de cât de rău îl dureau sufletul. *Îmi aduc aminte. Cum m-am simțit atunci când mi-a fost smulsă inima din piept.*

* * *

Adeline ieși din casă în grabă, cu încă vreo câteva lucruri. Băieții părăseau veceul din curte.

— Plecăm acum? întrebă Will.

— Da, îi răspunse ea.

Înconjură casa și-l văzu pe Emil aplecat, ținându-se de căruță cu o mână, răsuflând din greu, cu ochii închiși, cu fața crispată de durere, în vreme ce cu mâna liberă se apucase de piept cu putere.

— Emil! țipă ea, grăbindu-se spre el. Ce nu e bine?

Bărbatul ei tresări și se uită cu ochi holbați la Adeline, ca și cum și ea ar fi făcut parte din coșmar și apoi dintr-un nesperat vis, primit cu bucurie disperată.

— Nu-i nimic.

— Arătai de parcă s-a întâmplat ceva cu inima ta.

— M-a durut pentru o secundă, zise el, îndreptându-se de spate și ștergându-și sudoarea care îi ieșise broboane pe frunte. Dar sunt bine.

— Nu ești bine, zise ea. Ești palid ca omățul, Emil.

— Trece. Sunt bine, Adella.

— Mamă, uite-le pe Oma și Malia! țipă Will.

Îngrijorarea lui Adeline în privința bărbatului ei se potoli și-i dădu pace când o văzu pe mama ei ținând frâiele a doi ponei bătrâni legați la teleguța pe care o trăgeau, la pas domol, prin caravana rară și schimbătoare de refugiați și soldați înfrânți care se îndreptau cu toții spre vest.

Chipul Lydiei Losing era aspru și mai ațâțat decât de obicei, dar femeia de cincizeci și cinci de ani era în continuare îmbrăcată la fel cum o făcea de cincisprezece ani — în tonuri de cenușiu-închis și negru, cum îi șade bine unei văduve. Ca de obicei, Lydia îi ținea o predică